Dedeler: Alevi Toplumunda Dinsel Liderliğin Dönüşümü

Dr. Deniz Coşan Eke
dcosaneke@hotmail.com

Yayımlanma Tarihi:
2 Temmuz 2025

İndirilme Tarihi:
24.11.2026

Önerilen Atıf: Coşan Eke, Deniz (2025). Dedeler: Alevi Toplumunda Dinsel Liderliğin Dönüşümü. Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.2hwhh (Erişim Tarihi: 24.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Bu madde, 1990'lardan bu yana göç, kentleşme ve kurumsallaşma süreçleriyle birlikte dönüşen dedelik kurumunu incelemektedir. Geleneksel olarak kırsal köy yaşamına gömülü olan ve kutsal soykütük ile sözlü gelenek aracılığıyla meşruiyet kazanan dedeler, uzun süre boyunca topluluklarıyla yüz yüze ve samimi ilişkiler aracılığıyla otorite kurmuşlardır. Son yıllarda ise özellikle Türkiye ve Almanya gibi kentsel ve ulusötesi bağlamlarda rolleri önemli ölçüde değişmiştir. Günümüzde dedeler, ritüel uzmanı, inanç eğitmeni, topluluk lideri ve siyasal sözcü gibi çok yönlü işlevlerle donanmış ulusötesi aktörler haline gelmiştir. Alevi kültür merkezleri, diaspora dernekleri ve dinsel pratiğin standartlaşmasına yönelik çabalar, dedeliğin otorite temelini daha çok eğitim, kamusal görünürlük ve sınır-aşan etkileşimlere kaydırmıştır. Dedeler, dağınık, çoğul ve giderek kurumsallaşan Alevi topluluklarının ihtiyaçlarına yanıt vererek liderlik biçimlerini yeniden tanımlamış ve hem ulusal hem ulusötesi düzeyde Alevi kimliğinin ve siyasal varlığının güçlenmesine katkı sunmuşlardır. Bu dönüşüm, dinsel otoritenin kutsal miras ile çağdaş yurttaşlık gerçekliği arasında nasıl bir arabuluculuk kurabildiğini de göstermektedir. Dolayısıyla dedeler, ulusötesi alanlarda Alevi topluluğunun kültürel ve siyasal yaşamını şekillendiren merkezi figürler haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dedes, Diaspora, İnstitutionalization, Migration, Religious Authority, Transnationalism

Genel Bakış

Alevilik içinde dede kurumu, tarihsel olarak topluluğun ruhani, ahlaki ve toplumsal önderliğinin merkezinde yer almıştır. Geleneksel olarak dedeler, kutsal soykütüğe (ocaklara) dayanan, babadan oğula geçen erkek liderlerdir. Dini ritüellere aracılık etme, toplumsal anlaşmazlıkları çözme ve toplumsal ahlakı gözetme görevleriyle yetkilendirilmişlerdir. Ancak 1990'lardan bu yana, özellikle Türkiye ve diaspora toplulukları içinde yaşanan uluslararası

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

göç, kentleşme ve sosyopolitik hareketlenmeler nedeniyle dede rolü köklü bir dönüşüm geçirmiştir.

Dedenin Geleneksel İşlevleri

Tarihsel olarak dedeler, akrabalık ilişkilerine dayalı kırsal köy ortamlarında en etkili şekilde işlev görmüşlerdir. Meşruiyetlerini, hem Peygamber Muhammed ve İmam Ali soyundan geldiklerine inanılan ocakzade kimliklerinden hem de sözlü gelenek ve taliplerle kurdukları yüz yüze ilişkilerden alırlardı. Aleviliğin merkezi ritüeli olan cemin başkanlığını yapar, bu ritüel aracılığıyla yalnızca manevi değil aynı zamanda hukuki ve eğitsel işlevler de yerine getirirlerdi. Kırsal bağlamda dede otoritesi, samimiyet, kutsallık ve ahlaki derinlik ile karakterize edilir; bu otorite doğrudan ve yüz yüze ilişkiler, kuşaktan kuşağa aktarılan sorumluluklarla gündelik hayatın dokusuna işlemişti.

Kentsel ve Ulusötesi Bağlamlarda Dönüşüm

1960'lardan itibaren Alevilerin kırsal Anadolu'dan büyük kentlere ve yurtdışına göç etmesiyle birlikte, dedelerin geleneksel otoritesi hem sorgulanmaya başlamış hem de yeniden şekillenmiştir. Akrabalık bağlarının zayıfladığı ve seküler değerlerin daha baskın hale geldiği kent ortamlarında, dedeler artık sadece soya dayalı meşruiyete yaslanamaz hale gelmiştir. Bunun yerine, eğitim, kurumsal katılım ve kamusal iletişim gibi alanlarda yeni otorite biçimleri geliştirerek rollerini genişletmişlerdir.

Bu dönüşüm özellikle Almanya'daki Alevi diasporasında belirgin hale gelmiştir. Buradaki dedeler giderek daha fazla ulusötesi dini liderler olarak işlev görmekte; Türkiye ile Avrupa arasında seyahat etmekte, yeni kurulan cemevlerinde standartlaşmış ritüeller yürütmekte ve hem devlet kurumlarıyla hem de çokkültürlü toplumlarla etkileşim kurmaktadırlar. Bu yeni bağlamlarda dedeler, Alevi inancını siyasal, dinlerarası ve kültürel platformlarda temsil ederek, Aleviliğin bir inanç geleneği olarak tanınırlığına ve görünürlüğüne katkı sunmaktadırlar.

Alevi Toplumunun Kurumsallaşmasında Yeni Roller

Kent ve diaspora ortamlarında dedeler, geleneksel ritüel işlevleri ile toplum örgütleyicisi, eğitimci ve siyasi sözcü rollerini harmanlayan melez roller üstlenmektedirler. Alevi kültür merkezleri, federasyonlar ve derneklerdeki faaliyetleri, Aleviliğin hem dinsel hem de kültürel bir kimlik olarak süregiden kurumsallaşma sürecini yansıtmaktadır. Bu yapılar içinde dedeler, dini pratiğin standartlaşmasında-ritüellerin kodlanması, dini metinlerin üretilmesi ve Alevi inanç eğitimi için müfredat geliştirilmesi-anahtar roller oynamaktadır.

Bu kurumsallaşma süreci, dinsel otoritenin zayıfladığı anlamına gelmez; tersine, yeniden biçimlendiğini gösterir. Geçmişte sözlü geleneğe ve köy bağlamındaki karizmaya dayanan dedeler, artık çoğulcu ve seküler ortamlarda etkili iletişim kurabilme, ve kentleşmiş Alevi toplulukların eğitimsel, ruhsal ve duygusal ihtiyaçlarına yanıt verebilme yetileri sayesinde etki kazanmakta ve dinsel önderliklerini sürdürmektedirler.

Dedeliğin Duygusal ve Siyasal Boyutları

Dedelerin liderlik rolleri, yalnızca dini alana değil, aynı zamanda duygusal ve siyasal alanlara da uzanır. Yürüttükleri ritüel pratikler, çoğu zaman marjinalleştirme, baskı ve direniş gibi tarihsel anlatılarla şekillenen Alevi kolektif hafızasının pekişmesine katkı sağlar. Cem törenleri ve topluluk etkinlikleri, ortak duyguların paylaşıldığı, toplumsal kimliğin güçlendiği alanlar olarak işlev görür. Dedeler, korku, gurur, travma ve dayanışma gibi ortak duyguları kültürel direncin örgütlü ifadelerine dönüştürerek yönlendirirler.

Ayrıca dedeler, Alevilerin siyasal güçlenmesinde de kritik bir rol oynarlar. Kurumsal yapılarda temsilci olarak topluluk içi çatışmaları arabuluculukla çözer, dış siyasal ve dinsel aktörlerle ilişki kurarak Alevi toplumu adına aracılık yaparlar. Bu arabuluculuk kapasitesi, geleneksel işlevlerine

dayanmakla birlikte, bugün ulusötesi ve yurttaşlık temelli bir bağlamda yeniden tanımlanmıştır.

Ulusötesilik ve Dedenin Siyasal-Dinsel Aktör Olarak Rolü

Ulusötesi Alevi ağlarının ortaya çıkışı, dedelerin hem etkisini hem de liderlik biçimlerini daha da genişletmiş ve yeniden tanımlamıştır. Kurumsal seyahatler, ritüel icralar ve dijital iletişim yoluyla dedeler, artık sınırların ötesine dağılmış Alevi topluluklarına hizmet verirler. Bu bağlamda, yerel deneyimi küresel farkındalıkla buluşturan diasporik bir Alevi kimliğinin inşasında kilit figürlerdir.

Siyasal-dinsel aktörler olarak günümüz dedeleri, gelenek ile reform, kutsal otorite ile demokratik temsil arasında denge kurarak hareket ederler. Yürüttükleri faaliyetler, Aleviliği seküler değerler, azınlık hakları ve dinler arası diyalog ile uyumlu bir inanç olarak yaşatmayı hedefler. Böylece dedeler, hem topluluk içi dayanışma hem de topluluklar arası müzakere alanlarında stratejik figürler haline gelmişlerdir.

Sonuç

Alevi hareketi içindeki dedelerin değişen liderlik rolleri, dinsel otoritenin modern çağın meydan okumalarına nasıl yanıt verebildiğini gösteren dinamik bir örnek sunmaktadır. Soy temelli ve kırsal temeller zayıflamış olsa da, eğitim, örgütsel yetkinlik ve ulusötesi bağlamdaki geçerlilik gibi yeni meşruiyet kaynakları, dedelik kurumunun yalnızca ayakta kalmasını değil, aynı zamanda evrilmesini de mümkün kılmıştır. Günümüz dedeleri, ritüel süreklilik ile sosyopolitik katılım arasında köprü kuran esnek bir dinsel önderlik biçimini temsil etmekte; böylece Aleviliğin hem ruhani bir gelenek olarak varlığını sürdürmesine, hem de harekete geçmiş bir dini ve kültürel kimlik olarak güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Kaynakça & İleri Okumalar

Coşan Eke, Deniz. 2021. *The Changing Leadership Roles of*

Dedes in the Alevi Movement: Ethnographic Studies on Alevi Associations in Turkey and Germany from the 1990s to the Present. Bielefeld: transcript Verlag.

Dressler, Markus. 2006. "The Modern Dede: Changing Parameters for Religious Authorities in Contemporary Turkish Alevism." In *Speaking for Islam: Religious Authorities in Muslim Societies*, edited by Gudrun Krämer and Sabine Schmidtke, 269-286. Leiden: Brill.

Kaplan, İsmail. 2013. "Dedes und Anas bilden sich für ihre Dienste: Fortbildungsprogramm der Alevitischen Gemeinde Deutschland e.V. für alevitische Geistliche." In *Ocak und Dedelik: Institutionen religiösen Spezialistentums bei den Aleviten*, edited by Robert Langer, Hüseyin Ağuiçenoğlu, Janina Karolewski, and Raoul Motika, 329-346. Frankfurt am Main: PL Academic Research.

Langer, Robert, Hüseyin Ağuiçenoğlu, ve Janina Karolewski (eds.). 2013. *Ocak und Dedelik: Institutionen religiösen Spezialistentums bei den Aleviten*. Heidelberger Studien zur Geschichte und Kultur des modernen Vorderen Orients. Frankfurt am Main: PL Academic Research.

Yaman, Ali. 2011. "Geçmişten Günümüze Dedelerin Misyonu ve Değişim." *Dosya: Alevilik* 2 (6). Erişim tarihi 19 Aralık 2018. http://dem.org.tr/dem_dergi/6/dem6mak6.pdf.

Sökefeld, Martin. 2002. "Alevi Dedes in the German Diaspora: The Transformation of a Religious Institution." *Zeitschrift für Ethnologie* 127: 163-186.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi'nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir